

MIŠA POPOVIĆ

VELIKA ŽENA

Ratimir Stojadinović

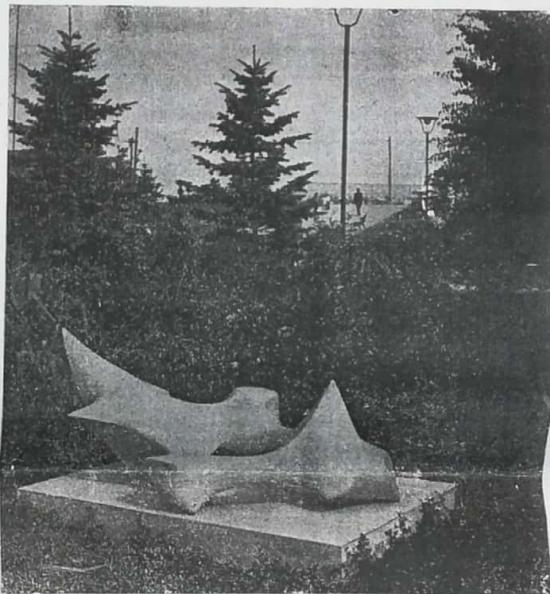
Savremeni likovni život nam nameće sve brojnije obaveze i aktivnost. To živo i raznovrsno delovanje je u mnogome lakše jednol manjoj grupi nego li većoj organizaciji. Sama ova činjenica opravdava pojavu sve većeg broja grupa koje, u okviru velikih matičnih organizacija kao što su Ulus, Uluh i druge, deistvuje o-svezavajuće, određene i celovitije. Interes ljubitelja i prijatelja likovne umetnosti i **onih koji će to tek postati** povećavaju se i razvijaju postojanjem i uticajem grupa.

Sa druge strane pokretljivost ovih grupa omogućava sve potrebniju aktivnost na polju međunarodnih kontakata u domenu plastičnih umetnosti. »Prostor 8« grupa kojoj ja pripadam, pojavile se sa svojim skulpturama na proleće 1959 u Amsterdamu a potom i u Anversu. Kroz nju će se jednim delom ostvarenja nasvezavajuće, određene i celovitije. Interes ljubitelja i prijatelja likovne umetnosti i **onih koji će to tek postati** povećavaju se i razvijaju postojanjem i uticajem grupa.

Aleksandar Zarin

Razlog formiranja grupe »Prostor 8« je u opštim uslovima i klimi likovnog života kod nas. Dolazi trenutak u kome se moraju razvedriti maglovite pretpostave i pomisliti o posleratnoj generaciji, dosada tako često tretiranoj kao mlada, talentovana, savremena, nova itd... Momenat je kad se već mora znati šta ostaje kao umetnost, a šta su samo naše želje i maglovite pretpostave i htenja. Jednom rečju, mi slimo da je nastupio trenutak kristalizacije vrednosti i ostvarenja, i ništa prirodnije nije od ovog buđenja i grupisanja koje je počelo kod slikara sa »Decembarskom grupom«, a kod vajara sa našom grupom.

Međutim, sem ovih opštih razloga mi, verujem, imamo još neka pitanja koja postavljamo stvaranjem ove grupe. Problem skulpture u slobodnom prostoru, dosada tako bojažljivo postavljan i tako nestručno tretiran, je ideja koja nas vezuje. Donekle to je i polazna tačka našeg programa, bez obzira na širok registar i koncepcije plastike, koji se kreće od figuralnog do apstraktnog tretiranja forme i njene funkcije u prostoru. **Izvući umetnička dela iz sterilnih muzeja, a parkove, holove i trgovce učiniti mestima gde će se o umetnosti govoriti, gde će se ona upoznavati i u njoj uživati, ne tretirajući je kao izloženi eksponat, već kao sastavni deo prostora i profila grada, kao deo života koji u njemu buja, kao deo nas samih, naše tuge i radosti, eto to je što bismo želeli da vidimo u našem gradu.**

MILOŠ SARIĆ

OBLIK U PROSTORU

Vajari „Prostor 8“

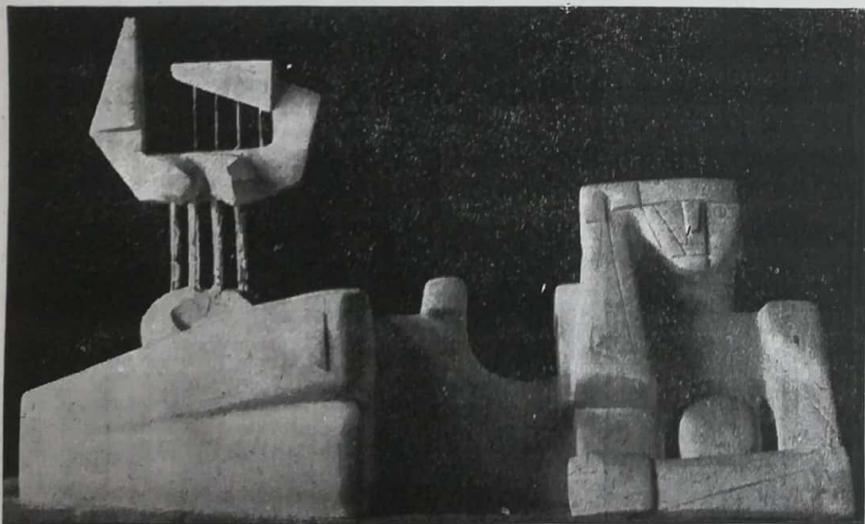
O SEBI I SVOJOJ GRUPI

Jovan Soldatović

Udružio sam se sa prijateljima, aktivnim sigurno i talentovanim ljudima. Programski smo povezani željom da izlažemo skulpturu namenjenu parkovskom prostoru. Zajednička koncepcija? Ne! Tolerancija se tu nameće kao nešto neminovno. Pratim kretanja na likovnom planu u svetu i kod nas, pretpostavljam da shvatam suštinu pojedinih tendencija i ostajem prilično nezainteresovan. Odrđen sam na sva ta zbivanja jedino u želji da ne budem uručen u vrtložno kolo formalističkih tendencija. Imam svoj

put. Ne pretpostavljam brze uspehe, ne imponuje mi avangardizam po svaku cenu — računam na duge staze.

Ako je uopšte umesna dilema između kako i šta u umetnosti, uvek bih dao prednost onom šta. Razlog da se nešto umetnički uobličiti leži u dubokom ljudskom doživljaju čoveka, u mogućnosti kreatora u njemu da to likovno formuliše i potrebi umetnika da to saopšti i drugim ljudima. **Ja umetničku delatnost za pravo identifikujem sa življenjem.**

JOVAN KRATOCHVIL

DVE FIGURE

Ana Bešlić

Naša se likovna umetnost u poslednje vreme toliko razvija, širi i buja, da su joj ateljejski okviri postali tesni. Njena ostvarenja traže šire plasiranje, kontakt sa javnošću i uklopanje u naša stvaranja. Sve se više govori o sintezi likovnih umetnosti, učiniti da jedna građevina pored svoje solidne konstrukcije dobije i svoje specifično estetsko obe-

ležje, a zelene površine parkova da budu oživljene skulpturama i fontanama, to je potreba svakog savremenog umetnika.

Naša grupa nije formirana zbog srodnosti koncepcija već zbog srodnih želja da što više i bolje doprinesemo toj opštoj potrebi za sintezom likovnih umetnosti u našem smislu.

Miša Popović

Postalo je uobičajeno da se kao identifikacija umetnika sa onim što on radi vidi jedino na izložbama, dok su spomenik i skulptura namenjena arhitekturi, suočeni sa zahtevima sa raznih strana, dovedeni u stanje kompromisa.

Ako bih nešto i rekao o skulpturi, onda bi to svakako bilo vezano za problem njenog vraćanja prostoru i njene veze sa arhitekturom. U poslednje vreme ovo postaje sve više predmet interesovanja umetnika, a može se reći i jedan od razloga postojanja grupe »Prostor 8«. Prošlogodišnja izložba grupe na Ptašmajdanu predstavlja napor da se ovaj prob-

lem dosegne kao i dokazi interesovanja koje postoji kod publike. Cini mi se da je saradnja sa arhitektima jedan deo rešenja ovog problema, jer se od umetnika danas traži šire interesovanje za sve ono što predstavlja estetski izraz. To je imperativ vremena. Razvoj savremene arhitekture, novi materijali koje je ona donela, postavljaju pred umetnika zahtev za nova likovna rešenja, brišući veštačku granicu između »čiste« i »primenjene« skulpture. Samo kao likovni kvadrat savremena skulptura će dobiti svoju primenu u arhitekturi i — identifikovati se sa umetničkom.

PROSTOR 8

...je se menjaju, ali sve na go-
sve dok ne ostane samo fo-
...mrtva voda, mrtveja. Kako
...razlikovati mrtvu vodu od ži-
...tokova? Jedna ovakva raci-
...onalna metoda da nije potvrđena
...intuitivnim uverenjem ne bi sva-
...kako imala nikakvog značaja,
...ali sa druge strane taj racional-
...ni metod, taj evolucioni krite-
...rijum možda će moći da potstak-
...našu prijemnu rekreativnost,
...naš stvarni intuitivni kriterijum
...na otkrivanju vrednosti u revolu-
...cionim etapama koje dolaze po-
...sle one u kojoj smo se zaglavili,
...jer isti redosled se pokazuje
...kad je u pitanju prihvatanje
...dela. I najkonzervativniji su de-
...nas prihvatili fovizam i ekspres-
...sionizam (Ruo, Matis, Sagal, Su-
...ni, Dišl itd.). Dalje su otišli oni
...koji su zavoleli Pikasov i Bra-
...kov kubizam a još jedan korak
...treba do Lezea dva koraka do
...Arpa, a ima mnogo njih blikov-
...no prosvetljenih kojima i danas
...treba dokazivati značaj Mondri-
...ana i Maljeviča. Možda Pikabi-
...ne inženjerske postavke, jako
...jedan (živi) odnauk kubizma,
...znače specijalnu duhovnu, ide-
...ološku ekskurziju pa zato ljubite-
...ljivi likovnog nisu obavezni da
...je prihvate ali zato delo Salva-
...dora Dalija nesumnjivo nastavlja
...i pretstavlja treću granu neo-
...klasicizma koja se začela još
...kod Pikasa, Dereana, Baltusa, Ki-
...rikoa i verujemo da će sve vi-
...še taj isti Dalij toliko popula-
...ran zbog svog čudnog ponašanja,
...svakoj ekstravaganca, postajati
...slavan kao slikar i to polupuni,
...autohioni sijker nuklearne epo-
...he. Jedan drugi, Maks Ernst ni-
...je toliko popularan ali kao što
...samo sigurni da će Pikasova sla-
...va da opada (biste i preteriva-
...nia), tako smo sigurni da će ne-
...gova da raste. Delo Olbrichta i
...Valtera Marča doći će do izra-
...žaja kad opadne dominacija ap-
...straktnog ekspresionizma. Da li
...samo se dobro razumeli: i dela
...fovizma, kubizma, kao i savre-
...menog neoklasicizma, ona koja
...znače prva otkrića ostaju kao
...vrednosti za stalno i svakom mo-
...menta mogu da porode nove sve
...tove, tako je iz fovizma iznikao
...težizam kao jedna sasvim nova
...likovna ideologija. Međutim kao
...što smo već rekli: i sprovedne fo-
...silizirane grane daju svoje ograni-
...ke i to je ono što zveonice loša
...umetnost a ono što zveonice
...«kri» ili «šund» nije ništa drugo
...nego njihov poslednji pat-
...ljak, potpuna deformacija jedne
...ideje. A iz ovoga nastaju nara-
...đanci i zablude — ukoliko se ovi
...ogranci udaljuju ustranu, zaglav-
...ljuju u mrtvili, sve se više oči-
...vito jasno uočljiva veza sa iz-
...vorom, početkom delo ne liči na
...toz, ali zbog deformacije, a ne
...zbog kreacije, i tako se ono
...u takvom prividu proglašava
...za originalno.

(Pozledaimo blikojte kritike
P. Vasilka, redimo ove poslednje
Dokladi, Sandički, o «Ladje», o
Počuci. Registruje se kao zna-
čajno recimo to da se Bora Ste-
vanović sa pozicija jedne mešar-
zine akademizma i impresioni-
zma pomerno za jedan sanfime-
tar ka fovizmu ili se kod Poču-
će pojavio kubizam, pa čak ap-
strakcija, a međutim vidimo je-
dnu standardnu fovističku sliku
samo pokrivenu nekim izukrsta-
nim linijama što bi moglo da bu-
de jedino karikatura kubizma.
Pa onda vrlo česta pojava u na-
šim kritikama da se prelazak na
apstraktno smatra evolucijom a
međutim, nisu u pitanju nikak-
ve promene, sve ostane isto, bo-
ja, faktura, potezi i svakako kva-
litet. Sa ovim želimo da ukazemo
samo na greške u ocenje-
vanju a ne da osporimo pravo
ovome ili onome da se likovno
izražava).

Sa druge strane originalnost i
autentičnost se osporava onome
što se nadovezuje na liniju ži-
votog toka ali je još u fazi on-
togenije, te je prema tome tako
»podražavanje« sasvim pozitiv-
no, jer će evo za koji čas u
svom posedovanju energije i vi-
talnosti da izblje na čistinu ne-
poznatog i neispitanog.

Leonid ŠEVIKA

«Критика као ствара-
лачки акт, не основност
написа».

Исидора Секулић

Сунне заплускује (мало) гра-
ђанство у закаснелом непрово-
том пролажењу на Калемегдану,
сунце и прашина у рукама две
микрореатуре чије су мајке на
кочијма чаршиске романтике
заборавиле њихову уштиркану
униформу и подале се сунче-
вом миловању. А тај факат, сун-
це и прашина, факат неприси-
љене, часовите игрице прола-
жења и зрачности на прстима
дене, женствене милине не све-
лости и ваздуха, факат нехај-
не озарености на лирима бада-
вадија на Карађорђевој славо-
луку и плавичаста измаглица
прекосавска, жудња која, по-
тишњивана метеоролошки при-
нудима: налази одушка у било
каким реализацијама, шумор
тај живота у слици, неодољиво
намеће стара неспокојства и
питања несравњених рачуна у
дуготима поезије живота и жи-
вота поезији. Филтвини профе-
сор, академик, рије ровари,
провокаторски кампија провин-
циску плаховитост аматерске
дијалектике у мојим самообра-
чуцима:

ПРОФЕСОР: «Ви, свакако о-
сећате депласираност таквих
разговора, уколико нисте под
хипнозом скорашњих свађа
ДЕЈЛО-САВРЕМЕНИК и може-
ће да препоставите једно сми-
рето априлско вече са реком
шетања у сутон, један реал-
ни, пуни доживљај буђења го-
дине, времена, једном фиктив-
ном, заморном, ризиканом луд-
тању по нивијима или беслод-
ној игри дијалектике?»

ЈА: — Али, господице профе-
соре (извините због ових бржо-
каских рецидија) бојим се да не
превиђате нијансу која јесте
репеше или бар приближно ре-
пеше умишљених противности:
најме, вије реч о подели ре-
ално-фиктивног века, о
степену оживотних интензитета
у једној појави, без обзира да
ли је она у простору видљиве
или невидљиве реалности.

ПРОФЕСОР: — Ако сам Вас
разумео инсистирате на укида-
њу класичних формула поет-
ских вредности, али не видите,
као сваки ђак, у ђачком елек-
трицизму, да је та побуна јалова,
да је негација ради негације
а не зрелост у развитку поја-
ва. Додуше, превидим можда
удео у свему томе, жуђеног а-
вангаризма, коме по сваку це-
ну тежи и којим се у свакој
прилици шепурим добар део бе-
градских јатнектувалаца, не-
разумевајући неке основне до-
ступне логике и са априорном
аверзијом за социјалшке дестер-
мианте у нама. Али кад сте
ме, на неспреху, одвели на та-
каве стазе из априлске жудње
за мирним преживљавањем-гим
назистичких успомена, морам да
Вас преслџавам. Уколико, на-
равно, уопште слушате данас
професорске лекције, заведени

лажнокумористичким, пртежи-
ма њиховог конформизма,
»двадесет година исте досетке«
и »типови пропали за науку«.

ЈА: — Дозволите, мислим да
у Вашем одговору треба тражи-
ти тек посредне везе са пита-
њем природе нашег доживљаја
уметности, поетског у уметно-
сти. А што се тиче нашег од-
носа према професорима лите-
ратуре, о томе други пут. У-
зтрзд само: нису сви декаденти
у смислу изјаве Марка Ристи-
ћа у Млад сти. Морална и ми-
саона криза није само атри-
бут омладински. Време је да се
пошекад помене и она од дуб-
љег значаја од кризе рашле-
ња и трагања у омладину. Но,
као што видите, упркос ауто-
сугестије која хоће само разло-
ге, параноја понекад изнеади
темпераномом, као у нашем
случају.

ПРОФЕСОР: — Па Ви се ни-
сти отргли корена још, припа-
зите на социјалну хипојену, јер
би се други увредио.

ЈА: — Треба ли извинијење
храбрости законе што грађан-
ске обара и закон нови носи у
срцу немирног?»

ПРОФЕСОР: — Доврага са
вулгаризацијом Шекспира, а-
ли... но какве користи од та-
ких разговора, реците молим
Вас имате ли девојку? Овог
пута мало пренагљено ексци-
тиран.

ЈА: — Зашто?

ПРОФЕСОР: — Ето, плавушу
неку, например?

ЈА: — Немам и која Вам ко-
рист од ње, бар у овом слу-
чају.

ПРОФЕСОР: — Ето, питам.
Онако...

ЈА: — Удео психоанализе у
Вашим студијама?

ПРОФЕСОР: — Можда и то у
односу на Ваше поступке може
да послужу.

ЈА: — Али њен ворац Фројд,
инсистира првенствено на само-
посматрању у примени њеног
искуства.

ПРОФЕСОР: — Значи да сте
ипак узбуђени повећан сим-
том по моралну осељивост на-
раштаја. Но наша расправа о
поезији ваљда је окончана Ва-
шом жељом да будете духовити.

ЈА: — Ништо. Напротив,
сва увреда које су накнада за
све победе, звиждања која су
поносу угоднија од свих похвал-
них узвика. Ви то бар знате.

ПРОФЕСОР: — Тачно. Не
знам само на кога се алудира
публичним звиждањем и по-
кудама.

ЈА: — Ја знам тачно али не
желим да вређам.

ПРОФЕСОР: — Треба ли то
да тумачим као даровитост у
засмејавању читалачке (слуша-
лачке) публике.

— ЈА: — Према нахођењу.

ПРОФЕСОР: — А сад, стекли
сте ваљда довољно имуности,

Фиктивна пресуда

људи се увредама увек довољ-
но охрабре да падну на испи-
ту. Прозивам Вас, на обалама
Дунава и Саве, друже из села
Ратаја, који из скромности не-
мате биографије прозивам Вас
на испит из предмета: Етички
смысо поезије. Претходне при-
ватне увреде праштам грађан-
ске великодушности. И прво по-
питање: критика и поезија,
међусобни однос.

ЈА: — О критици не мислим
да је дадиља ни дојкиња књи-
жевности. Као Хенри Луис
Менкен, амерички критичар
смет да поновим: не знам писца
који је постао то захваљујући
саветима критике.

ПРОФЕСОР: — Непирате,
значи непосредни еквивалент
конструктивне критике?

ЈА: — Не знам шта је то
конструктивна критика. Изузев
као дивни, практични термин.

ПРОФЕСОР: — Индикција
више за лад на испиту.

ЈА: — Ближе одређење по-
ма конструктивна критика до-
вело би до преиспитивања Ва-
ше стручне спреме. Мени је
посве индиферентан кабили-
стички рукопис у индекс, али
манјај такозване конструктив-
не критике поштедела је све
истински значајне радике на
критика: Томаса, Мана, Мако-
леја, Вергилију Вулф, код нас
Исидору Секулић и многе друге
у повори правих критичара.

Најбољи редови књижевног
критичког текста написани су
код нас као израз личних
идеја које су, посредно или не-
посредно, измањене пишчевим
текстом. Алем критике прозе,
Исидорини Аналитички трену-
ци и теме, најбоље Свердловске
руководиле Вулфовића песма
о Ђури Јахићу, чак и мало-
крвни текст Богдана Поповића
— добијали су крила одлуђења
личном импресијом критичара.

ПРОФЕСОР: — Чему онда
критика?

ЈА: — Чему онда живот и у-
метност?

ПРОФЕСОР: — Даље и одре-
ђеније.

ЈА: — Код нас често подице
главу Њ. В. литерарни прим-
тивизам, па се узбуни против,
рецимо, толико оговоране Ис-
доре Секулић подигне брутал-
но наш »здрави« сеоски инте-
лигент на читку и пену њеног
везивања, охрабрен вап и пре
свега усталиченом академском
заблудом о конструктивној кри-
тици. Јован Скерлић, један од
највећих утилитариста наше
критике, изјавио је да најбо-
љим својим есејем сматра онај
у Швајцарској и најмање ути-
литаристички обојен: »У овом
животу, заиста, све умара и ва-
ра, срце се суши, љубав вене,
пријатељи се разилазе, али ни-
када не оставља оно божанско
задовољство које се има у дуге

зимске вечери кад се живот
стиша и жагор стетне, а човек
осећа како му дух гори, мозак
расте, а пред његовим унутраш-
њим разумним очима пуштају
далеки широк и бели хориз-
онт«.

Својим мислима Божа Кне-
жевић је само наговестио
Скерлићеве мисли, тачније,
оне су се раздвојиле у Скерли-
ћу, Даровити Матош, као што
је познато, намах је тога у
метички интелекит овог тек-
ста, упркос мржњи које се за-
чарала између њих двојице и
дочекао га радосно и чисто
као кристалан поетски чин.

ПРОФЕСОР: — Ако сам до-
бро схватио такав критика,
критика израз личних иде-
ја, како Ви терористите логику,
одавно је поклопана уз све по-
смитне почести, званичне и не-
званичне. Има ли ова таква
неко ближе одређење, изузев
овог које смо поменули?

ЈА: — Она је наравно, ства-
ралачка критика.

ПРОФЕСОР: — Суните не-
одређено.

ЈА: — Пристајем. Само на јед-
ној страни, коју у овом случају
не претстављам ја.

ПРОФЕСОР: — Морам да Вас
опоменем на скромност, коју
као ђак треба да негујете, а
која морам рећи, није Ваша нај-
боља страна чак можда никако
није Ваша врлина.

ЈА: — Призивајем да ме пи-
тања такозване скромности или
нескромности измало не зани-
мају, пошто има »скромности
која је политика и скромности
која је особина оних људи ко-
ји немају других особина«. Сте-
пен скромности у науци је
вези са степеном потпуности
неке истине коју видимо, која
нас хтеба, »креслу разумне
искупиљености за све »такође«
неиздржљивом трбућу и за-
робљавању.

ПРОФЕСОР: — То се зове
галиматјас или маркористичка
свајдурма. Не видим, заиста
неки ствари разлог са пози-
тивне, активистичке позиције,
тој интелектуалној одвијености
идејама Руса Гренелле, које код
нас и данас кријумчари или
гласноузвикује Марко Ристић
и компи.

ЈА: — Мислим да нас питање
ове врсте одводе на отране
проблема. Класично начело ска
може: »Чувај се страмугица и
сместа у срце теме« не изневе-
равају, значи, само ђаци?

ПРОФЕСОР: — Али Вама
је познат, свакако, механизам
скокова у дијалектичком миш-
љењу, ако ниста слушали из
последње клупе дијалектике.

ЈА: — Осећам кингу око Кра-
гујевца у рођењима таквих а-
социјалца и чини ми се да та
овог испита носим недовољно
знање о изловности мог про-
фесора и Вране Петровићевића,
предатог филозофа, Ступе-
њивит у логичном развијању
мисли није, свакако, увек, и на
првом месту знак хегеловске
строгости и продорности али у
сваком случају обезбеђује ре-
лефност и чаристну факата.
Зато мислим.

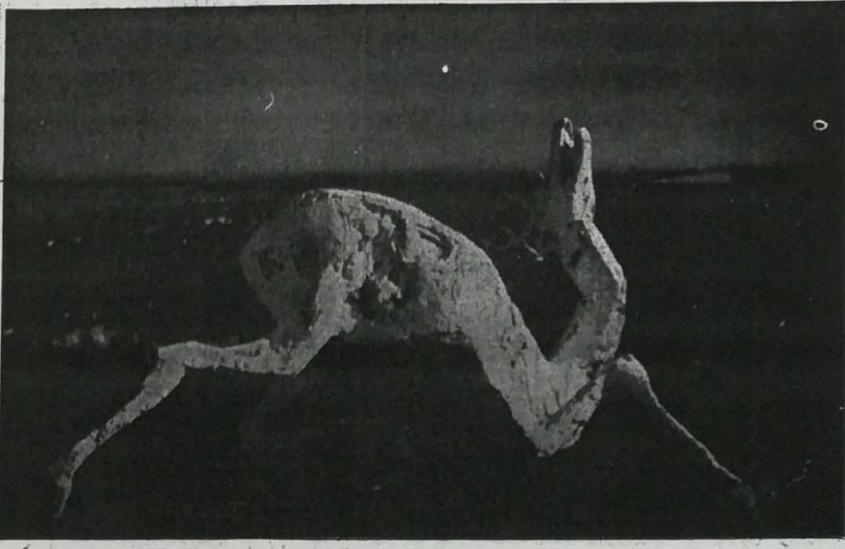
ПРОФЕСОР: — Не мислите
ваљда да сте отприли Америку
том констатацијом.

ЈА: — Нијакко. Инсистирам
само на овоме што је Вама ду-
жност усталигом кретати се на
простору омеђене проблематике.

ПРОФЕСОР: — За мене још
једна салификација: Овште на-
чело о провинцијској настали-
вости не важи само на плану
травачке и политичке безоб-
зирности већ и на релацијама
менталних, уметничких, крити-
чких склоности провинцијалца.

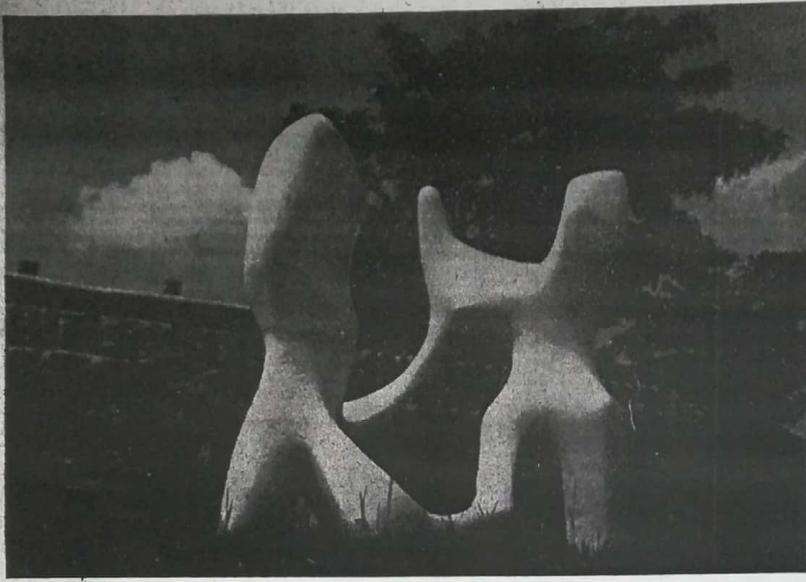
ЈА: — Није ствар у провин-
цима. Мислим да провинцијски ин-
телект не раздваја толико ам-
бис разлика колико се мисли,
како је показао и Свена Лузих
својим »Разлицима«.

ПРОФЕСОР: — Нисам лично
директно на Ваше компетесе у
овом случају. Али особина је
надрисконости да испостава
сопствена узвиђења.

JOVAN SOLDATOVIC

JELLEN

ANA BESLIĆ

KOMPOZICIJA II

JA: — Ипак мислим на проблем коме смо, прећутно, жривали априлско вече, „кад небо и земља изводе своју прелесту“, сећате се Санберга, причали сте некад о њему.

ПРОФЕСОР: — Да. Сећам се. Зато да окончано са првим, ливањем. Теоретска потка Ваших ставова нема носивост животне потврде. Хоћу да кажем: прозивност у закључцима ако и носи, каткад, чари свежине и особеност младости, није и гаранција виталнијег утисања у процес (литерарни) у овом случају. Критика треба да поседује кључеве научне дешавања, а не је задатак да сажима, разврстава у логичке системе и да конкретну уметничку чиницу подигне на висину општијег теоретског извода према уметности, у овом случају литератури.

JA: — Под претпоставком да је критика наука. Али, под претпоставком да је она, права, мислим на цеошки чин у критичком, уметничком, Ваших преписе о природословном догађању у критици опет асоцирају Брану Петронијевића. Ако под научним објашњењем видимо осветљавање суштине извесних појава уметности, не видим да расправљати о критици у оквиру онога што чини њену суштину, тј. о свету ливичких идеја критичара, значај и Бекете од научног објашњења појаве. Само оболели за боје од гав. болести далтонизма не виде изворну сродност у кругу активности критичара и уметника. Критичар, онај у коме је јединство гласа и стваралачког дара, је сте уметник. Што је постао критичар, не писац њиха песама, романа, прича, криве су или заслужне околности, васпитање, традиција. Мислите ли да Јован Скерлић није могао написати роман о Ђоки Кнежевићу, аутентичан, изразит као и његов есеј о музичкој простору? Није ли Вјелички достигао многе Пушкинове текстове у својим чланцима а неке и пренаписао. Која се аналитичка, литерарна студија код нас може поредити са есејем Исидоре Секулџић „Турско у Босни и босанској причи“. И на крају није ли оно што остаје од критичара и траје у литератури пре свега уметнички интензитет њихових текстова, њихако њихова просветитељска, „конструктивна“, педагошка дејствост у оквирима тренутка. Одрешити, Ви инсистирате на прецизности, није реч ту о традиционалном разграничењу: уметнички — лардурнијет; политички активност — лирска књижевност, реч је о богатству и квалитету стваралачке личности, богатству визија, од којих иначе живи свака озбиљна литература. За мене, чувено писмо Вјеличког Пољољу које критици политичким гласом и политички је расправу, не уступа баш у свизи уметничке естетске објективности раскош-

ним везовима и орнаментима свештеника облика у критици. „Рањени гладијатор“ крикнуо је потресно, пантерски на књижевност, потовишину и пољство да је, верујемо, тај крик и као силноста, људски истинити, поетска исповест измамо познате Лењинове речи о овом писму.

ПРОФЕСОР: — Врнете контрадикцијама. Имајте на уму своу аперизију према „конструктивној“ критици.

JA: — Контрадикторности у овом случају нема места, јер искључена је читавим низом последњи ходрења: сила визија, потресна, истинита поетска исповест, уколико Ви и у њима не видите, опет, „дристићевску удурму“.

ПРОФЕСОР: — Овога пута је то удурма друге врсте. А да Вам је Марко Рашковић заузео мозак и то је нека врста чинишнице.

JA: — Светла се пале. Мислим ипак на априлско вече, крајњак Ваших питања „терапеутског“, о плавању, провокаторски се цери филозофији на Калемегдану. И можда то баш неким далеким поворничким мостовима води одронетки питања. Гелова прослављена мудрост „све имати и све дати“ открива и саде златну, некорозивну жику истине. Имати, поседовати, проживети собом сва њихања шегалице на салу живљења од љубави до бола, од патње до уживања, од жеље до белине, од илудизије до смрти — све имати и све дати, незлобиво, радосно, безазлено — ето закон живота у уметничку.

ПРОФЕСОР: — Ви сте увек у уверењу кад заманете каквим барјачићем субјективизма да је то заставна проток доживљаја уметности. Све се сваче на импресионистичку егалитарност, да не кажем швајцарца. Француза мисао: „Говорећи о себи“, којом су замачали „ош мноти барјачићи пуге егалитарне, и коју Ви само понављате кријумчарећи оригиналност којој има скоро сто година.

JA: — Будући да се ради ту о односу поезија — стварност и у критичком чину, и да тај однос не остаје независан, а људски активизам индиферентан, може да се говори о научном моралном и социјалном активизму поезије па и критике по само, и пре свега да се тај еквивалент види, тражи у њихим посредним, људским, очепечана јућим дејствима, говорећи при том о свој разноликости и условности поезије у песнику и поезије у критици. Еликета би, дакле, адекватније поетска, непосредно дејства критике као и поезије била: валоризација или ревалоризација људских вредности (које под извесним тенденцијама времена и околности престају да буду то). Певати о сунцу, трави, ливањима, незнатним жудњама, које јесу

јер јесте човек у њима, песма дакле сачувана од крви и зноја, опековина од речи, врућег, болно анималног живота, без обзира да ли је речена у строфама и ритмовима сонета или у страшно надахнутој каденци есеја, оправдава се ако доноси саом уверљивост животног и интензитета: сузе и смех, бол и радост, надање и очај, кад пламти, растаче и шуми безгласном мелодијом камења, да се чује кад затрепери и проструи омамном беломо самоће. Кијте, песник „Мора“ има мисао о поезији: „Поезија треба да изнемајује танавим прекомерностима“. Иста мисао важи и за критичке производе. Она ствара за органе којима је примамо.

ПРОФЕСОР: — Прекридамо расправу. Нажалост на обалама Саве и Дунава пали сте на испиту из три предмета: Морали и социјализма, смисао поезије и поред надреалистичке лектире коју сте свим силама, и не скидајући етикету либеровали из Rue Gréville.

JA: — Пресуда је беспријазна?

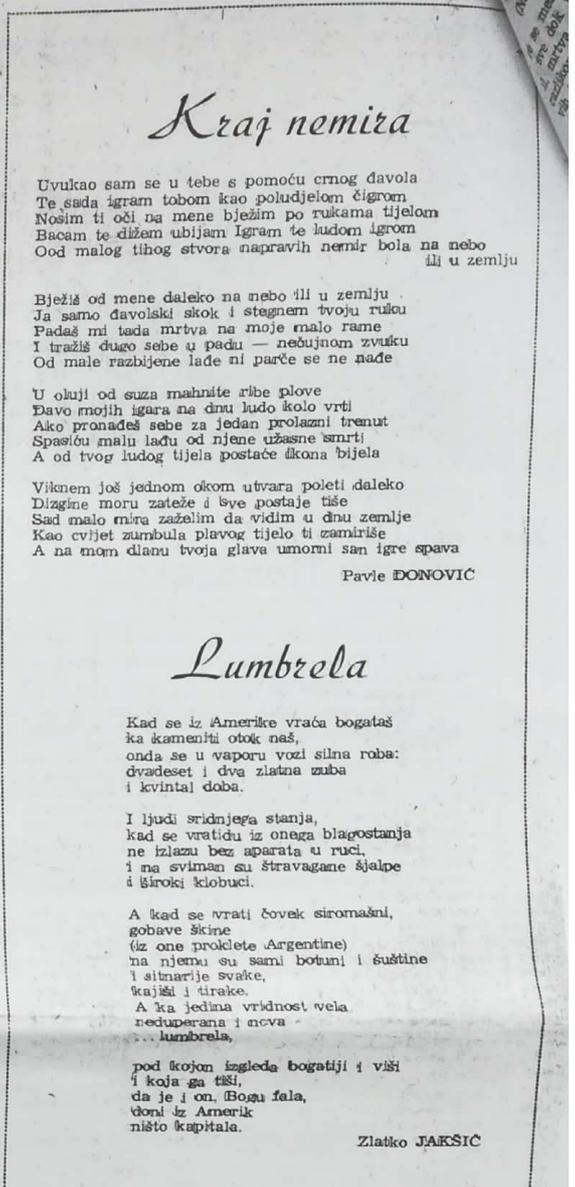
ПРОФЕСОР: — Јавите се асистенту.

Хиљаду светлих очију града пали се и трепери, роњи и израња, изгара у болно радосној, ритвалној смирености живота. Висока фигура победника кристаји над рекама. Ритмично, хаотично, законито, тече река, тече живот, шапен, грешан, леп, детињски геновотичан за љубомоге и неспокојства градоначелника мисли. И, ето, сав та свет, везан и слободан у хиљадама конача, што иште, тражи, жуди, истрај мраморних кипова песника, студент који жели седећи на свеже обавезној клупи са својом плавањом, да пребегне на „конкретно“, склеротично пензионеру, у успомену из 1918-те, коцелне „лађине“ и тученим суљима и прним чапачама, ето ји професори у разговору са остављеним спаванима, палилудички жагон и патичка мода нимфе илчине-бацова и седативности ратни дивотни досељени вечерас, у непомутности мларкестечова и умљалих песника, безгласно ненаметљиво казвју ми да не постоје безгласне пресуде, да је она што траје и што је нуг живота поезији очувана, проопћена, згугнута олика тог и друштва шуморња живота за оне који додате на критички земаљски излет.

Привидно умирен тим сазнањем корачам у поворци закаснелих штегача између мраморних кипова песника, и не покушавајући иште да, у помамном вечерњем брујању зноја и гласова тражним неизравнате дугове живота и поезије.

А онда Пели, филозоф и песник, шапће полупресорско на ухо Исидоријим текстом: „Наш је закон космоса, дан је скандал“.

Мирослав ЕГЕРИЋ

Kraj nemira

Uvukao sam se u tebe s pomoću crnog đavola
Te sada igram tobom kao poludjelom čigrom
Nosim ti oči na mene bježim po rukama tijelom
Bscam te dližem ubijam Igram te ludom igrom
Od malog tihog stvora napravih nemir bola na nebo
ili u zemlju

Bježiš od mene daleko na nebo ili u zemlju
Ja samo đavolski skok i stegnaje tvoju ruku
Padaš mi tada mrtva na moje malo rame
I tražiš dugo sebe u padu — nebužnom zvuku
Od male razbijene lade ni parče se ne nade

U oluji od suza mahnite ribe plove
Đavo mojih igara na dnu ludo kolo vrti
Ako pronađeš sebe za jedan prolazni trenut
Spasiću malu ladu od njene užasne smrti
A od tvog ludog tijela postaće škona bijela

Viknem još jednom okom utvara poleti daleko
Dizgine moru zateže i sve postaje tiše
Sad malo mira zaželim da vidim u dnu zemlje
Kao cvijet zumbula plavog tijelo ti zamiriše
A na mom dlanu tvoja glava umorni san igre spava

Pavle ĐONOVIC

Lumbrela

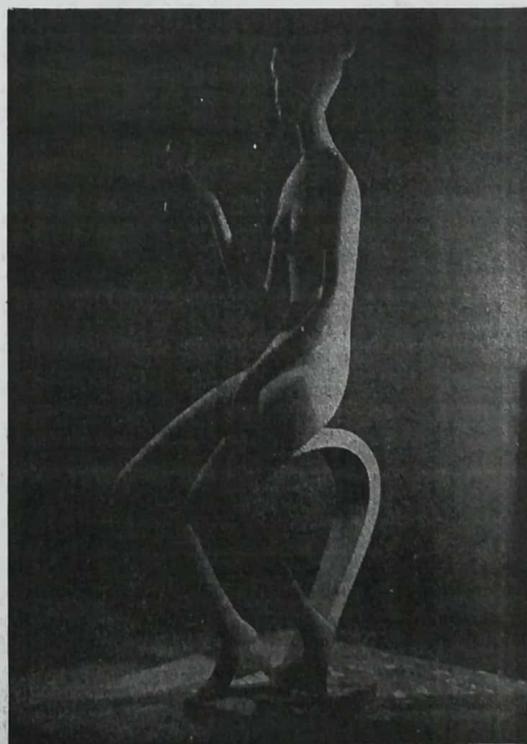
Kad se iz Amerike vraća bogataš
ka kameniti otok naš,
onda se u voporu vozi silna roba:
dvadeset i dva zlatna zuba
i kvintal doba.

I ljudi sridnjega stanja,
kad se vratidu iz onega blagostanja
ne izlazu bez aparata u ruci,
i na sviman su štravagane šjalpe
i široki kiobuci.

A kad se vrati čovek siromašan,
gobave škinе,
(iz one proklete Argentine)
na njemu su sami botani i suštine
i almatije svake,
kajiši i tirake,
A ka jedina vrednost vela
neduperala i cvca
... lumbrela,

pod kojom izgleda bogatiji i viši
i koja ga tiši,
da je i on. (Božu fala,
čoni iz Amerik
ništo kapitala.

Zlatko JAKŠIĆ

RATIMIR STOJADINOVIC

DEVOJKA SA JAVUKOM

Поезија Петра Пајића

(Дан збирка песама, Нови Сад, Матица српска 1958)

Исукази ужавно, срце ће да пробију,
Измешу рогона летити је стао
раширен.
И чека да види, племенит
и смирен,
Како ће два сунца да се
побију.
П. ПАЈИЋ

Ако судимо по насловима песама за П. Пајића би се могло рећи да је песник ствари и њиховог живота. Али наслови његових песама говоре да је он и песник живот. Само не овог живог, толико обичног, које би се могло изједначити са животњима. У његовој поезији ствари живе мирно и задовољно, а њихово је за тренутак заустављено, за тренутак изгледа кристално и непроменљиво. Летити је титрава, слабачак, безазален и помало плава, а у кристалу блиста вре-

ло лето, буди ке ноће и цветом очајно титрају. Воће стоји између кристала и летитра. Оно некује супротности и уједињује их. У њему живи ствар и биће. Пуно сунца и толе историје стоји пред нама у белој здели као резултат прелијтања и срастања жиног и нежнине.

Овако на први поглед необично виђење и сазнање поезије предмета проналази из особености Пајићевог талента. Његова поезија није само у општом самосазнању. Њему поетски предмет не служи само као потстицај за развијање личних асоцијација. Предмет је нешто више од потстицаја. Предмет служи да помогне у изразу и да самим спојним постојањем допуни и процени. Зато он у Пајићевом поезији и лепоти тако више. Зато се Пајић не задржава на њему врло плажљиво и опрезно. Он хоће да предмет покаже онаквим каквим му се чини у стварности и поступа с њим са љубављу и брижљивошћу, пажећи да му својим хтењем, при стварању, не одузме од стварности и летото:

И на крају остани, на улици
зенају,
преполовљених стомака један
уз другог хути
и шипта им неће јасно и
ангочему не знају
добри и глупи сликери
црвени и жути.

Све ово што је немогуће рећи само кроз себе или оно што је немогуће јасно изразити лепотица овде тако више и јасно. Предмет се понекад осамостално и постоји сам за себе. То је она поезија сабојотог наспуштања која проналази из контекста предмета, а не речи.

Ово је значајно да се Пајић судио само предметом и не доноси ништа кроз себе. Ништа мање не служи се свим инвентарним поезијским средствима да говори кроз себе. У највећем броју његових песама оно спешно певање себа и мисли песме јасно је и уочљиво Пајић као песник дели своју лепоту на различитим субјектима и ни директно објективност оваплоћену у предмету које ствара. Одваја и прозвизаги и битна објективност која прозвизаги његове песме. Његове најважније стикови добили су на овај начин објективност. Зато је његов стих гут и одваја. То је у његово време субјективност предметне наставителних песничких забвљена и објективност казивање промишљене лирике.

Ти можеш да се згробиш
хладном месечином,
Зидови оштри постојау.
Пашољу етег ке етиски.
Помисли:
ти зук и јачи под овом.
Високом типитном
невидљивом су лопцу у свету
јаму умалики.

Текст је Пајић као песник у највећем броју својих песама. У неким песама инвентарним доноси од нешто које сачињавају ову збирку авлака ке једна аовина. Остварујући и даље веран спом наставител стварања Пајић неће даље. Ново у овим песама је то што се омишља дистанца између њега песника и поетског предмета. Пајић је све више чинио предметом, који доживљава и објективно да му се све више приближује, све га плажљиво гледа ке финеје знаје. Предмет губи од оне реалности и адвизијатурне ситуације ранијих песама и добија нове скорје геометријске облике. Овде се песник и предмет нећ јасно додирују и прозвизаги да је јединство одмах инвентар. Оваквим песама, којих у збирци има неколико, Пајић наставља и развија самог себе. У њима се губи литерарна контрола која привржава неке раније његове стихове. Отуда све привљено се етвине било несвесно кроз ритам или свесно кроз угадање и дивљење.

Томислав МИЛИНОВИЋ

JOVAN KRATONJIL

GLAVA ŽIVOTINJE

Данко Поповић:

ПОЛА МОСТА

НИКАД ОВАКО дуго нисам путовао од станице до реке; што ће тако бити и од реке до варошице.

Иде и поштање се, ослушкује свој штап како лупа друмом. Понекад би ударио штапом по траву која је расла на друму и то би га бунило. Зна он да је ту окука. И под ногама осећа нешто необично, осећа траву, нема прашине, као да је неко опрао и очистио друм брезовом метлом; осећа се само крупнији шодор. Застане и размисли. — Тачно је осећао правац и ако већ годинама није навраћао. Тамо је варошица, добро се крећем. Чује и локотиву на железничкој станици, све је у најбољем реду. Могао је и негадајући реку да оживи сећање на њу, присуствовала је свежином којом је одисала.

Ни река није сама, она је то само по ноћи кад је напусте и последњи заљубљени парови, ваџи који најдуже остају, да у њеним вртасима сакрију своје почетничке љубави. Овога пута педачи као и увек стоје на обали и посматрају сваке својих удица; они други људи, педажонери и остали, од своје дана састају поред моста и сада убијају доколицу својим причама. И једни и други користе леп јесеви дан, док вода не надобе. Гледају како се на позном сунцу блескају таласи брзе реке. Седе тако на обали док не падне вече и док се на ивици хоризонта не појави последњи знак сунца као ватра, као крв, као нараџа.

Овога пута они су приметили још издалека да се запуштеним путем, који је водно преко моста креће човек. „Куд ће овамо“, „Неко нам долази“.

Пут којим он иде прелази преко моста, али не прелази реку; него се на њеној половини прекида — тако је учинила експлозија. „Ево га, иде ка мосту, иде као да ће прећи. Ништа се не боје, ништа неће бити“, „Неће се десити то што мислите, ништа се неће десити“, говорили су. „Изгледа као да зна куд иде, рекао би се по ходу да зна куда ће“, „Али он иде, иде, вичите му, да вичемо, њему се чини да је мост део“.

Закрђају се само мало у овом граду, а онда ћу кренути даље. Можда ћу се и вратити. Сад је свеједно у ком сам граду, ако нисам у овом“.

Они који седе поред реке повремено травају притке својих удица и ваде рибе које су загривале црвене клинкере пројиног брашна. Они који седе код моста прате кристале на друму. „Он иде, можда ће само пут. Можда ће се зауставити на средини“. Сви само на то обраћају пажњу. Прегинули су причање и радознално гледају шта се догађа. Човек са ове стране долази као да је пут дуг и сигуран. „Можда се ипак неће. Ваљда ће видети. Стаће“. А човек је долазио. „Нико не може прети реку преко пола моста, а сто, он само иде, и као да нешто носи у руди“. — „Ово му је шешир, ил нешто слично. Изгледа као да има штап“.

Сећање почиње, али некако мутно, почиње детињством: кад преставу да пролазе сељачка кола и тракали се, туђаки су њихови кораци, — ко ће пре.

Сања, мала Рускиња, смиранткина, била је то погледаласка Руса смираната. Касније је настала и ње и реке. Добио је само једно писмо. „Тoliko сам те изгледала. Памтим сваки наци тренутак на мосту. Знаи сваку стопу на обали. О, да ли ћу још једном бити са тобом на реци“.

Скоро неprimетно потањало је сунце, а вода је постајала све хладнија и опаснија. Вода је постајала све неповољнија што се човек више приближавао мосту; река се отуђивала.

Сад је већ код самог моста. „Догодиће се нешто страшно“, Радозналост се појачавала. Сад су га видели целог; носио је у једној руди штап у другој шешир, видела се, распочињача кошуља и на њој раздржана крвава, одеа и сувише комотија. Он не види да нешто није део. „Не је колико је дубоко“, „Ваљда није луд, није луд, шта се бојате“, „Дали не?“

Сећање за је и даље вукло неодољиво: (сад знам, Сања, како је било лепо гледати са моста, тек сад знам. — Корачао је већ преко моста и шапутао: Здраво стари. Ево ме долазим, Сања, дуго си чекала. Закошчио сам, мајка...)

Ипак је једнако подигнуте главе. Чуло се лупање штапа по натрнутом дрвету. Ипак је као занета мисао. „Он знашта не види“, „Шта то говориш, шта вам је, зашто, зашто нисте ви него он, шта вам је; човек хоће да види реку. Нека је види“. Откуда ти пада на памет да он због тога долази. Зар не знате због чега долази, сад ћете да видите“. — Он долази због чега и ми долазимо, он је као и ми. Нико не зна зашто долази на реку“. — „Нама се ништа није десило, ни њему се ништа неће десити, сад ћете да видите, он долази због чега и ми. Сви долазе због истога“. „Можда он зна шта ради, није као ми, само причамо о лову на видре које нико од нас није видео, нам о неком краљу и махој Србији“. „Не зна шта говори, он никад не зна шта говори“. „Ништа се не боје“.

Како брзо пролази то време, Сања, као да је јуче било, као пре неки дан, а има већ двадесет и више година. Зашто, само, зар ми не пристоји штап, то ми је сад све што имам.

Они који су гледали човека како иде преко моста очекивали су сваког тренутка да ће се зауставити. Међутим, човек је држећи и даље шешир у левој и штап у десној руди ишао као да се не налази над реком. „Стварно иде, још само мало“. „Ето зашто се долази на реку“. — „Он је на крају“. Ето зашто се долази на реку. „Само још један корак“.

Вода је у једном тренутку постала још хладнија. Велика претња је пролазила њеним хуком и проспала неумољиву снагу. Као и човек, река зна да се у једном тренутку заустави. Све је у тренутку застало, али само у тренутку, — док је човек стао једном ногом преко ивице и загазио у празно, у ваздух. Није успорио ходање, није се ни тргао кад му је штап ударио у празно, у ништа. Педачи су и даље набацивали своје рибе. Приметили су само како се шире концентрачни кругови који у почетку личе на нишанску таблу, а касније се шире и умру на обали. Чуди су само како је пао нешто тешко и велико.

У тренутку кад је све застало, само у том тренутку била је нога у ваздуху. Видела се како пада и видео се левак зелене воде. Као врана убијена у лету.

„Јесам ја рекао, јесам ли рекао, — говорио је један. „Ја сам знао, обрадовано је узвикивао други. „Чуо се само пад и плусак воде. Ни једна реч се није чула“. Видео се како му се раширио капут, видео се како је подигао руке, али нико није видео да је застало на ивици, нити је чуо глас. Одрах су га смотали таласи хладне реке.

Настаје ларма коју и педачи чују. Види се како људи од порушеног моста трче обалам.

Значи ништа није застало. Ни за тренутак. Вода се меска кад се погледа у реку, коси сунчеви зраци граде велико огледало изводно на осветљеној реци. И преко тог огледала вода наизмао црну гужву човека. Види се како група људи трчи изводно брашномо којом вода носи црну мрљу, али се из те групе издвајају двојица, и трећи скидају са себе одеа, остварљивији га испут. Скачу у реку. Граја јавља али се пробијају оштри гласови оних са обале.

„Плавај, вичу људи са обале, плавај према обали, плавај како знаш, спасавај се“. Све то чују људи који лове рибу.

Ларма се полако премешта иза окуке коју прави река према варошици. Педачи више ништа нису видели. Наставили су да извлаче рибу чии се труси беласали у ваздуху. Мале рибе бацали су у реку да порасту, сигурно уверени да ће оне загрести кад тад парче хлеба, које крије замку; уверени да ће рибе заборавити на своје израњавање вилацие.

„Плавај, плавај, чули су се гласови иза окуке“.

Они који су се свукли, скачу у реку и претретају даваљеника кога носи матица. Они су исто тако добро и спретно плавали док су вукли даваљеника према обали. „Да ли ће стиги жив, да ли се надуо, мокар је до коме“, „Као жаба а можда је и мртп“. — „Као и моја мајка, баш као и она, али ја нисам хтео, ја нисам хтео, она је друго, — мислио је један од присутних и бледо“.

Извели су човека из воде са штапом у десној и шеширом у левој руди. Мало касније сам се усправио и сео.

„Он је слеп“, рекао је неко изненађено, он је ваншта слеп, — шапутао је други. Тренутак касније човек се усправио, дохватно шешир и штап и пошао дрхтећи.

Зажелео сам се да прођем још једном преко моста, и ето — равнишљао је човек. Стигао сам на мост, драга Сања“.

„Он одлази, — рече неко, — одлази онако мокар и слеп“. Занета одлази. Хеј, несрећинче“. — „Ни реч није рекао, не знамо ни ко је“. Човек је одлазио куцајући својим штапом по какадрни.

„Ни слова није проговорио, бар да је казало хвала“. Човек одлази ослањајући се на свој штап.

„Реци бар хвала, — викали су за њим. „Реци то људима који су ти спасали живот. Хеј, — захваљуј људима, ниси могао сам исплатити. Кажи бар хвала за живот“.

Реци им Сања, као да је јуче било, а има већ више од двадесет година.

„Ми смо те спасили!“
„Ви сте ме само извадили из воде“ — шапутао је даљеник одлазећи.

Људи су остали изненађени. Настала је дрска игра месеца у води.

ČUTANJE ili poezija od 40 sveća

**Evo mesta sumora i zapetljavanja i neodređeni početak
iznova» Anri Mišo**

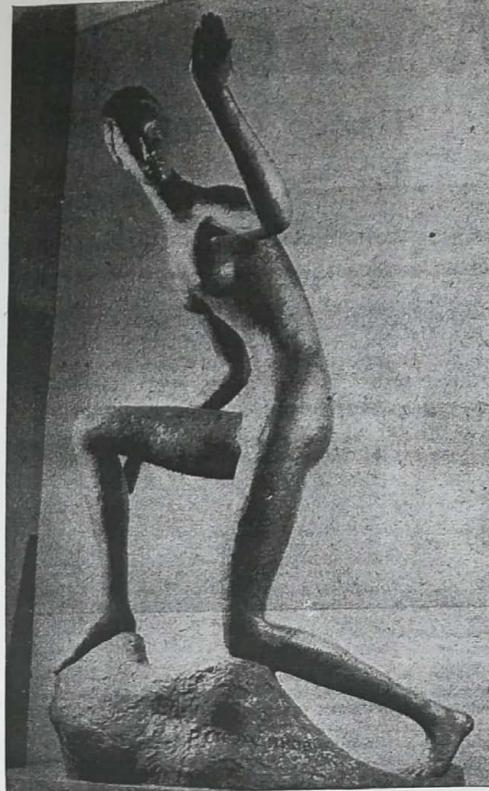
oista evo nas opet za malim
ačkan stolom. Namerno ne
rimo: evo nas opet u pesnič-
problemima, jer to ipak nisu
vi kosmogonije, nisu doku-
ti bez kojih bismo nemirno
eli dan i noć. Hipertrofija pe-
ih tekstova nikako ne sve-
neke spoljne računaličke; na-
r. porast čitaoca, povećano
ovanje izdavača ili šam-
istrčavanja ispred litera-
nšte. Iako više nije gra-
prevrtljiva, anegdotska, i-
e povezana sa cenama i
a dokolčara kao sociolo-
dijvo izmirenje nedovolji-
adania u bezbrojnim vra-
esničko stvaranje kod
ivše mobilise talentova
mobiliše od drugih zbo-
leptirske, boemske ili
ke naravi koje pesnici
rdnjuju samim aktom

n da li dobro procenju-
i ili neodbejvano kariki-
vod nas je nadrealistič-
da se izvrši raskid poe-
ature trajala kampani-
na su «ptičice božje»
la li sa razoneta omila
i iz fotelje tate pro-
zobale sve, i bukvalno
e nadrealističke dečur-
i Marice, da tako ka-
nas se nikada nije vi-
o (spomenarski roman-
a li ne) o ovoj anti-

literarnoj lekciji pa ipak nikad
se nije ni toliko zaoblazila ta
potreba, taj prevashodni kultur-
ni diktet da se poezija proširi i
obogati izvan hartije, izvan za-
strašujuće nadnice pred činom
pisanja. Jedan mladi poet, počet-
nik koji ima ruke bokserške i
pamet pitčju, pitao me: da li je
bolje pisati rodoljubive ili moder-
nističke pesme. Ne, nije to nikakav
problem; to je jedna smešna konfu-
zija mladog gradskog čoveka koji
će napisati deset kosanćim pesa-
ma o atomsko apokalipsi, kao
što obučar iz njegove ulice uki-
va deset drvenih eksera u kakve
razmažene fentjalne sandale. Dru-
gi jedan mladi čovek, za koga je
najveći trenutak depresije ako
mu nekoj nervozni urednik od-
bije stihove, napisao je kako mu
enjš pretrčava srce kao napu-
štenu izbu. Ali sve to nije, na-
ravno, razlog da se pokazuje gr-
lo (dotle je došlo to verbalistič-
ko prenemaganje) jer su to naj-
češće maivne, sa četvrtinom bića
ispunjene pesničke tvorevine, ko-
je bi grdno i opet naivno želele
da budu napisane na vetrokazu po-
ezije našeg vremena.

Najzad, sa mukom zapisujem
pravi problem: mladi pisac ne-
ma moralne hrabrosti, nema
moralne stabilnosti, nema stava
prema svome subjektu u razvo-
ju, u promenama, u zamkama
prirode svoga posla i otuda ne
može sebe da učitka u česu ka-

da prestane pesnički da oseća,
pesnički da nadmaši nad hilja-
dom svojim nesvesnih utisaka,
sahajrija, levo-desnih podataka,
svedočanstava, tankih konaca ja-
ve i muzičkih partija iz snova.
Pesnik — to je odvise trivijalno
za naše vreme, čak i kada odgo-
vara jednoj pomodarskoj imno-
vizaciji. Pored toga, uzaman je
kako prazmetistički, tako i arti-
ficialno mudrijaški pozivati pe-
snike da se vrate zemlji i da ob-
nove neke stare lozinke; bi li jaka
ličnost i isto tako se izraziti ni-
je više česta pojava. Danas čak
ti Zaratustra ne može da opsta-
ne sa svojim uzvišenim proklet-
stvima, jer to što je on želeo
danas je dendijski; preformuli-
sano u tiraniju vespi, žutih čara-
makar fragmentarno? Preimuč-
pa, tifus frizura, cipela od še-
vroa, nameštaja, dubljenja na gla-
vi i nejasnog ili jasnog divlje-
nia prema novcu; socijalni: koe-
ficienti su gotovo neopipljivi u
pesničkim delima, iako to nikako
ne znači da oni nemaju valjane
i dobronamerne poglede na dru-
štvo kao celinu, na bitnu buduć-
nost socijalizma. Utoliko poraz-
nije izleđa sve ono što se danas
naziva poezijom: ošljarenje po je-
ziku, sričanje sonetskih oblika i
lektira kao muzejsko laso u ko-
fime je priyatno većini tih mladi-
ća, postali su norme za prijem u
pesničke akademije. Svi oni vo-
juju za svoju poeziju, a za onšte

RATOMIR STOJADINOVIC

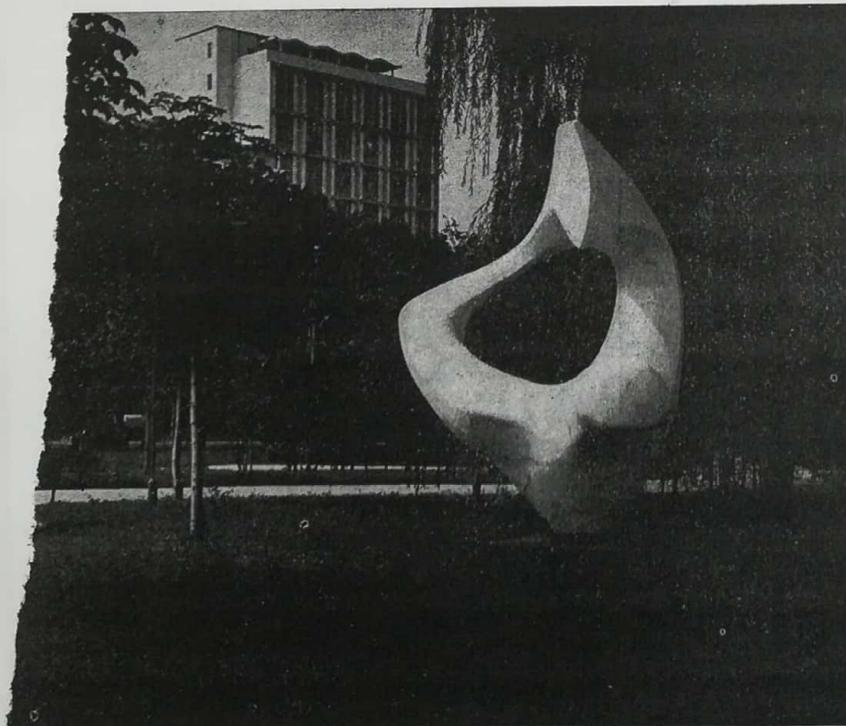
FONTANA

pesničke datosti, moralne i soci-
jalne, ponajčešće nemaju klike-
re. Oformljena ponekad na čis-
tom detinjskom utisku, na muzič-
koj etidi, na stvarnom doživljaju,
pesma se kasnije toliko zaklamja
iza sopstvene «blazni-fasade», ka-
ko bi rekli šatrovački jeziko (s)-
lovci. Znatj pisati pesme — eto
jednog užasa više! Nedavno je
jedan urednik prebiračući po svo-
joj fiyoci, naišao na jedno malo
dismo i u pismu na dugačku pe-
smu od stotinu stihova. Pogled
urednikov dao je na poslednje sti-
hove i oni su mu zvučali nekako
lepo: pesnička mašica koja je isto
što i zmijska košulja (prionula
za nas, ali neobavezna), tu je svu-
čena za račun jedne iskrenosti.
Pesme gotovo i nema, tek jedna
slika plus jedna đacka tačka, ali
omuzena u beskonačnost. Ured-
nik je poželeo da taj komadić
pesme objavi i da odmah na-
pisao mladom pesniku poruku da
začuti, da više ništa ne muca, ne
reprečava, ne opeva. Prvo je
uradio; drugo se nije moglo. Jer
šta vred; davati savete onima ko-
ji su «uspeli» makar jedanput,
stiva onoga koji objavi pesmu da-
nas se tako preувелчavaju da to
smeta pravoi bujici pesničkih tre-
nutačka, što ih život mljagarski iz-
liva do svih ljudi. Čak i do ne-
pismenih. Poeziji se hoće da ne
prekijno brblja o zapetama i lač-
kama, ali mlai se najčešće hoće
da ne bude ostavljena na tan-
kom listiću štampane hartije, ili
da besičino visi između dveju
korica. Desanke Maksimović pe-
smu «Osećam večeras dok posma-
tram laste...» nisam dugo voleo
samo zato što je ona bila namet-
nuta prilikom jednog pismenog
zadatka, i što je, nezavisno od pi-
sca, i potpuno nezasluzeno imala
da bude rastrenuta od tih brzo-
pletih pera investiranih u jednu
bednu, a nikako pobednu đacku
ocenu. Ne puštamo pesme da u-
đu u naš život kao što ulaze jeze
prolećne, već hoćemo stalno sno-
bovske renesanse. Ako bi jedan
časopis pet-šest mesec; prestao da
objavljuje poeziju, to bi upravo
bilo vanredno poverenje za nju
samu) ona će doći kasnije, ali
će doći kad joj se sviđi a ne kad

hoće njeni, iz svoje prvobitne pri-
rode amputirani tvorci. Život ni-
je više običanien, ni razgolićen,
ako u svakoj zemlji izdžigla po
jedna Saganovica ili ako u jed-
nom razredu osnovne škole ima
po deset stihovoričica, čiji na-
stavnici na njima zarađuju svoje
«kulturno-radničke» poene. A za
to vreme, Ivica i Marica iz nad-
realističke avanture lutaju sve-
tom i više vole da sretnu oštrača
noževa koji zvižduće «La Palom-
mu» ili seljanku koja kupu ko-
nje, zamenjujući sina što se već
dve godine u monararici, mlad i
podmladen.

Više nego ikada danas je po-
treba, bolje reći danas je jedi-
nom nesuvislan onaj i onakav ta-
lenat koji će biti u stanju da sam
sebi posluži za analizu, a da se
pritom povinuje i analizi drugih,
koji su tsnuli u njegovom ška-
nju ili se, nemirni i drugim per-
sonifikacijama zabavljani, tom
tkanju približuju. Ravnoopravno.
Kroz brojne utiske. Kroz brojne
površine. Današnji čitalac najbla
že rečeno nema vremena da
isabira finitetzmalne veličine
jednog pesničkog tkanja ukoliko
ne dočarava ukupno biće; poezi-
ja valja da kruži, da struji, da
se sastavlja i da se raspravlja,
a njena infracrvena boja valja
da prožima i posmatrača i posma-
tranoz. Jednom rečju, prvi poziti-
vni uslov je da pesnik bude ce-
ta i celinski merena ličnost. A
mi se upravo srećemo sa nizom
mladih pesnika kao sa kolonom
mediokriteta koji svoju objavi-
lienu pesmu posmatraju kao što
družavu fotografiju posmatraju
vojnici novaci u nekom provin-
cijalnom izlomu. Ličnost brate
moj! Gde je ta ličnost! O izuze-
cima nije reč. Uostalom, ponav-
ljamo dosetku Kloda Avlina: «Je-
dan andeo ne čini raj».

Sva tajna elektronike ne neta-
zi se u sijalici od četrdeset sveća:
zašto bi onda poezija bila uvek
samo ono što je objavljeno, što
je štampano, što ima deset sti-
hova i deset puta deset zadovolj-
stava usamljenih juoša. Nije u-
vek snaga u govoru, snaga je i
u čutanju.

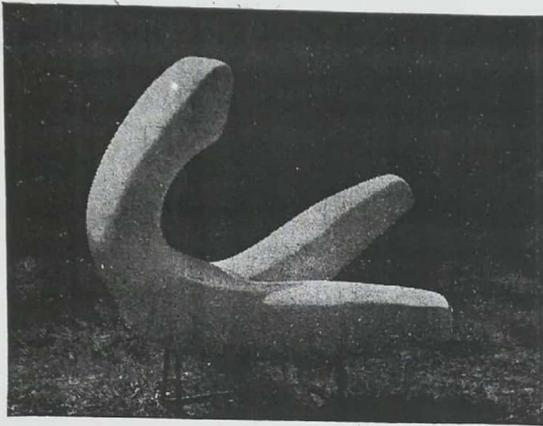
PTICA

MILOŠ SARIĆ

Miloslav MIROKOVIC

Легенде око Андрића

Петар Цајић: »Иво Андрић — есеј«

ANA BESLIC

SEDEĆI TORZO

Иако свестан да један овакав чланак, скучен и ограничен наменом и, још више, простором, не би требало да почиње никаквим уводом, ипак осећам потребу да одмах на почетку, у неколико речи бар, поменем онај значај што га сама појава једне овакве књиге има за нашу савремену књижевност. Од Скерлићеве смрти ми смо добили веома мало правих књижевних студија, да се и не говори о томе да нам је сам Скерлић оставио у наслеђе један огроман а недовршен посао. Оријентисан, нарочито у последњим годинама живота, више према књижевној историји и научној анализи, Скерлић није завештао ни једног правног есеја и отада, с изузетком есеја Исидоре Секулић (која је, можда, сама довољна да попуни једну грдну празнину!), наша критика есеја није скоро ни имала. Сама околност да се данас један релативно млад човек и млад писац на свом првом кораку прихватио есеја, и то о живоме писцу, делује, строго, изванредно симпатично, пријатно и охрабрујуће. Пријатно — стога што најваљјеује продор у једну неговану област критике; охрабрујуће — стога што тај продор долази управо од оних који се још увек сматрају младима (сличне склоности и значајна остварења показали су, на томе плану, пре Цајића нарочито Влашко Павлетић и Милош И. Вандић, дакле „млађи“ критичари). Без обзира, дакле, на све оно што Цајићева књига доноси као анализа обимног и многоструког Андрићевог дела, без обзира на цео низ Цајићевих субјективних тврдњења која он паметно излаже и вешто заступа, а са којима се ипак многи неће моћи да сложе, ова и оваква уводна напомена није била лишена оправдања: Цајићева студија је једно ретко, оригинално, озбиљно и хомогено, мада својетлаво дело коме треба признати одређену (субјективну) вредност.

Налазећи да читаво књижевно дело Ива Андрића почива на легендама и да носи у себи нешто од вечитих митова — чиме је, свакако, учинио крупан уступак помодној интелектуалистичкој лудокимисленици — Петар Цајић је пришао Андрићу с предубеђењем, пришао му с намером да докаже да је „најбоље своје странице остварио Андрић уживљавајући се у мотив легенде, праве грознице његовог писања“. Цајић је у томе видео одблесак једног ширег заноса („Као да су у себи крили злато, стари митови, са овим поезијама које су имале и Андрићеве легенде, привлачили су европске уметнике и интелектуалце између два рата, условљавали су колективне походе и праве грознице.“), па је и Андрићеве дело посматрао као израз нечега универзалног и свеопштег. То му је омогућило да расправља пре свега о филозофским и психолошким ос-

бинама Андрићевог дела, сматрајући га, сасвим исправно, идеолошки чврсто повезаним, али га је и навело да запостави неке његове естетске втрдности. Од Ника Бартоловића, који је први поменуо Киркегарда у предговору „Ех Понта“, преко Вранимира Ливадића, Драгутина Прохаске и других, Андрића прати легенда о киркегардовским оптерећењима и утицајима. Тај мит Цајић је разradio са намером да га што више учврсти и канонизира. Полазећи од давнашње Прохаскине тврдње да ће „Андрић свагда пред једним раскошним богатством Андрићевих мисли и немира и он није презао да неке елементе Андрићеве прозе сасвим пренебрегне само да би доказао своју тезу и да би своје уверење учинио што стаменитим. „Ех Понто“ је књига коју Цајић највише и најчешће помиње. Он, доследан ученик Драгутина Прохаске, у тим „разговорима с душом“ види корен Андрићевог филозофског става, костур легенде о греху, залу кривици и испуљену, чиме филозофску основу Андрићеву претпоставља естетском, уметничком, моралном смислу њего-

вог дела. Са нешто више научне анализе и са нешто мање тврдоглавости, Цајић је, међутим, још у раним, пред-експонтовским песмама и немирима Андрићевим могао да нађе „киркегардовске“ прекупације, али он тим путем није ишао, пошто би тада морао да осети да је оно што он само узгред напомиње (... „али је „Ех Понто“ једно посвећивање на истој страни живота, као што би се, опет, и за читав Андрићев случај могло да каже да је до извесне мере такође, „упркос есенцијалним разликама“, био сличан Киркегардовом — туђна заједничка судбина претераних осећајности да носе бреме и грехе епохе...“), да је то основно и битно, да је то оно од чега је требало поћи у рударењу за узроцима немира. Тиме би се неминовно морало да дође до неких сазнања која би оборила његову тезу и Цајић зато од „Ех Понта“ даље није ишао, свестан да би се његова унапред створена претстава о Андрићу тада морала коренито да измени. По Цајићу је у Андрићеву прози имплициран универзални филозофски немир, условљен митом о злу и колико год је то схватање омогућило Цајићу да мистично ванредно успело савлада густину Андрићевог текста, то га је довело до тога да Андрићеве дело лиши најдубље и основне реалности — човека, који је уклоњен да би се начинило места легенди. Бирајући мотиве за своја дела Андрић се доиста служио легендама, али се њима није користио само да би варирао митове о злу и греху, већ због тога што му је то омогућавало да изрази један свој стални, пред-експонтовски немир: немир усамљеника, човеку вечиту самоћу, тескобу и странствовање у животу. Најдоследнији став који је изражен у „Ех Понту“ јесте осећање велике људске усамљености и немоћи, а о томе је Андрић писао давно пре „Ех Понта“, давно пре тог „фаталног“ сусрета са Киркегардом. Од самог почетка Андрића је мучила „ехпогровака тамница“ и он је олувек био изгнаник и заточеник у тесним зидовима своје властите самоће. То осећање њега ника-

ALEKSANDAR ZAHIR

PORTEŢI

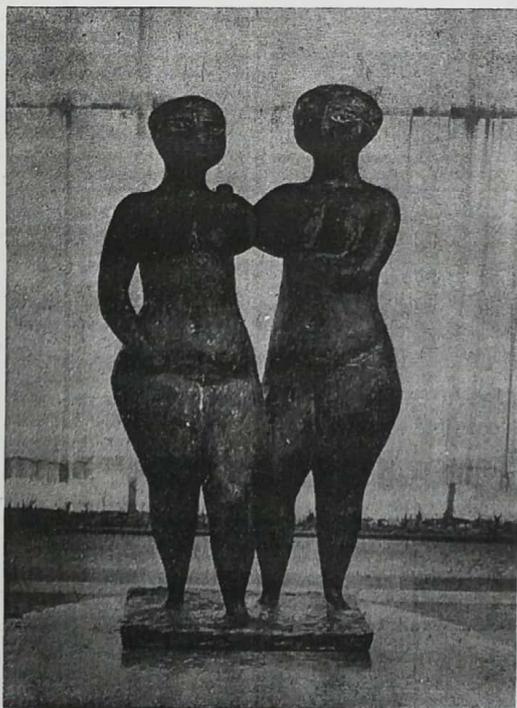
да није напуштало и сви они странци о којима је он писао, а којима је Цајић посветио један велики део свога есеја, били су усамљеници, одређени управо том својом самоћом.

Случај Алтије Березелеза, који за Цајића претставља далеко мање неголи камен неког моста, можда најбоље може да послужи као илустрација Цајићеве заблуде у фаворизовању интелектуалистичких прекупација над хуманим аспектом Андрићеве прозе. „Березелез је — каже Цајић — дирљиви и несрећни путник, један од оних робова неутажности и лепоте, храбар али смешан, један босански Дон Кихот без изгледа... Његове црте благо су развучене у карикатуру коју подрева стална пишчева иронија, нека смеса сажаливе топлине и заједљивости“. Толико. Ништа више. Наказност и неспретност Березелезова, његово несналажење међу људима и у животу, за Цајића је само „сажалива топлина и заједљивост“ Андрићева; то што је својом снагом, славом и ручобом тај подубог спуштен међу људе, да буде сам и да буде смешан — да се још више појачала његова усамљеност и кобна натпросечност једног меланхоличног, заљубљивог (што значи топлог и људског) срца, то за Цајића нема значаја и он се задржава само на ономе што потврђује његову властиту тезу: да је то личност израшла из „тквива легенде“ да би се тој легенди супротставила. У „Путу Алтије Березелеза“ сублимиран је, међутим, онај животни став који се испољио још у пред-експонтовској фази, а који је свој завршни облик добио у „Ех Понту“ и „Немирима“: „Прозлазио сам свијетом и ударао лијево и десно на врата туђих судбина, али сва су редом, као по неком мучком договору, била за мене затворена“. За Березелеза — писао сам још раније — као и за сваког усамљеника, сваког странца у туђој земљи, постоји једино једино решење: компромис — са околином, са самим собом, са својом краљу, својим мис као једина неуништива нуждњама и својима, компро-

жност човека која се преплиће са судбином и јаким, необичних и и како Березелез што ј странци у животу и дима, а излаза и ста постоји немогуће и в достижни идеал мора мењем малим, достиж то пораз Березелезов и раз љубавника, него неизбјежни компромис лика. За Цајића, међ превосходно хумани березелезове трагедије не се такмичи са митог гендама, па зато не ни мало чудно цић у своје есеју радије расправља о него о људским судби лазећи преко тога да стови претстављају њ вечиту усамљеност и ност. Заблуда Петра своди се, дакле, на о напред већ једном реч за вољу откривања м легенди слепо преша, хуманог аспекта Андри зе у којој је основна и највећа вредност ч дат у сукубо са својо бином.

Све ове примедбе, упу сеју Петра Цајића због безначајних разлика у м њу о књижевном делу И дрића, као и многе друг јима овде није могло д, поклоњено простора, не у је, ипак, значај и субје, вредност Цајићеве књигк више, оне укажују на ту ност, јер потврђују да се зи Петра Цајића пришло како њој једино и треба п као озбиљном делу које, кос својим слабостима, о зује читаоца да се поново ти Андрићу са жељом да м, постане још јаснији и још т жи. Таква интересе Андрић дело одавно заслужује и И цићев есеј испуњава свој са, као и стиче своје оправдање право и највише тим побуђив њем једног свестранијег и по, пунијег интересовања за, нац велику књижеву вредност — Ива Андрића.

Предраг ПАДАВЕСТРА

MISA PEROVIC

PRIGATELJICE